

วิเคราะห์ ‘คำเว่า’ ของคนอีสานผ่านบทพะทยา

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์
อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คำเว่าหรือคำพูดที่เป็นบทพะทยา ซึ่งบอกเล่าถึงความคิด ความเชื่อและความเข้าใจของคนอีสาน โดยนำไปวิเคราะห์ผ่านด้านทั้งเก้าที่ลินไซได้ประสพในระหว่างออกเดินป่า เมื่อนำคำว่า **ลินไซ** ไปวิเคราะห์ผ่านทัศนะทางพุทธปรัชญาแล้ว สรุปสาระสำคัญในเชิงความคิดได้ว่า **‘ลินไซ’** เป็นคำเว่าหรือคำเรียกขานที่ใช้เรียกบุรุษผู้เป็นนักสู้ยอดกตัญญู ผู้ดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ เป็นธรรมชาติอยู่เองที่ชีวิตของคนเราพอตัดลึนใจทำอะไรสักอย่าง ความยุ่งยากและความลำบากมักจะเกิดพร้อมกับการตัดลึนใจนั้นในทันที ในขณะที่ชีวิตดำเนินไปอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายต่ำทำนเปียบดั่งด้านเทพกีนรี ด้านนารีผล (ตัวแทนกามารมณ์) จะมารบกวนอยู่เสมอ แต่เพราะลินไซมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับกับการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิต โดยการคอยตัด(ลึน)อำนาจฝ่ายต่ำออกจกใจ ส่วนยักษ์กุมภัณฑ์ถูกฆ่าตายก็เพราะเปลอใจต่ออำนาจฝ่ายต่ำ มีคำพูดที่แหลมคมสนับสนุนว่า สิ่งที่เกิดกับชีวิตเรา ก็เรานั้นแหละเป็นผู้ก่อ คนอื่นก่อได้แต่ไม่เท่ากับเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมดด้วยตัวของเราเอง ดุ้ยักษ์กุมภัณฑ์เป็นตัวอย่ง

คำสำคัญ : คำเว่า, คนอีสาน, บทพะทยา, ลินไซ

Abstract

This article aims to reflect upon proverbial words (pahya) which tell the idea, faith and understanding of the northeastern part of Thailand by analyzing the hurdles that Synshai had experienced during his sojourn in wilderness. When the word “Synshai” is taken to analysis by Buddhist philosophy it can be concluded that the essence of thought manifested in the word “Synshai” is the representation of a man of piety, an elite fighter who has a unique lifestyle and lives with mindfulness. Commonly when we have to decide what to do, the difficulty and distress often arises due to decision. As life progresses, the negative moods are like the zone of Kinnaree Goddess (carnality) that always disturb. But Synshai has apperception and directed his lifestyle and living with mindful awareness of the evil power. On the other hand, the Giant Orgy was killed because of negligent to the unwholesome power.

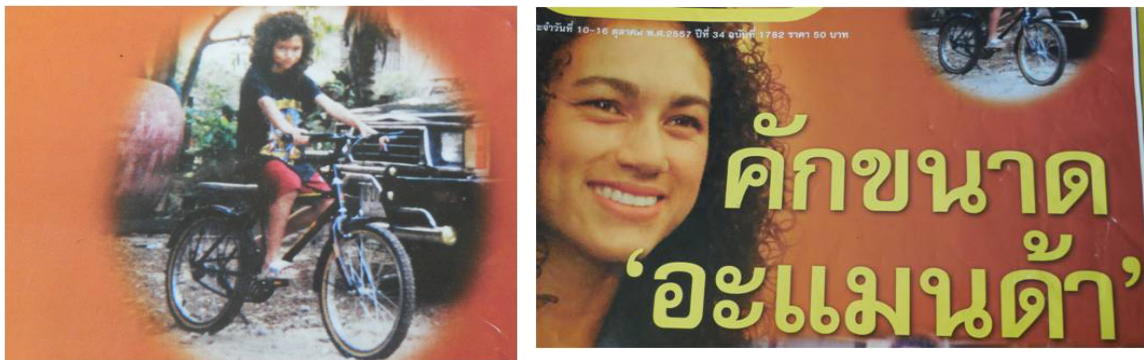
Keyword : word, northeastern man, proverbial words (pahya), Synshai

๑. ความนำ

บทความนี้ผู้เขียนได้แรงบันดาลใจจากสาวลูกครึ่งไทย-อเมริกันนามว่า อะแมนด้า คาร์ (Amanda Car) หรือ หยอง อีสาน แชมป์จักรยาน BTX เอเชียเกมส์ที่ผ่านมา โดยที่เธอให้สัมภาษณ์เป็นภาษาอีสาน เมื่อฟังสำนวนสำเนียงของเสียงที่เธอเปล่งออกมาแล้วจะเกิดความรู้สึก ‘อ่อนชอน’ (เพราะพริ้ง) กับเธอมาก เป็นเหตุให้หวนคิดถึงความเป็นอีสานและความเป็นคนอีสาน โดยเฉพาะ ‘คำเว้า’ (คำพูด) ที่เธอสื่อสารออกไปด้วยสีหน้าแววตาที่สดใสน่ารัก (น่ารัก) ของคนทั้งประเทศ ภาษาที่เธอสื่อสารออกไปเป็นเพียงคำเว้าธรรมดาเท่านั้น ยังมีความประทับใจขนาดนี้ เป็นเหตุให้คิดต่อไปว่าหากเป็นคำเว้าที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายในกาลก่อนใช้สื่อสารกัน ได้แก่ **ผะหยา** ยิ่งจะมีความหมายที่ประทับใจและลุ่มลึกมากกว่าภาษาธรรมดาเสียอีก จากการที่เธอให้สัมภาษณ์ด้วยภาษาอีสานจนเป็นที่ชื่นชอบของคนทั้งประเทศดังกล่าวแล้ว เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์มติชนรา

ยลัปดาห์นำไปขึ้นหน้าปกด้วยภาพที่เธอยกเหรียญทองไว้หน้าพร้อมรอยยิ้มตามแบบฉบับของเธอ นอกจากนั้นยังมีภาพในอดีตสมัยยังเป็นเด็กตัวเล็กขี่จักรยานและขี่หลังควาย โดยมีข้อความที่สื่อความเป็นตัวเธออย่างสมบูรณ์แบบว่า

คักขนาด ‘อะแมนด้า คาร์’

๒. ทำไมจึงเรียก พะหย่า

ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้บอกเล่าถึงคนผู้อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันอย่างสั้นและเข้าใจอย่างง่าย ๆ ว่า คนอีสาน และข้อมูลทางวรรณกรรมอีสานได้บอกเล่าถึงอุปนิสัยของคนอีสานว่า คนอีสานส่วนใหญ่เป็นคนรักในธรรมชาติ มีอารมณ์สนุกสนาน เพลิดเพลินกับเสียงพึมพำเสียงแคน ชอบพูดคำคล้องจองและมีจังหวะกำกับ จึงก่อให้เกิด ‘คำเว้า’ ที่สื่อสารระหว่างคนอีสาน ลังเกตได้จากการฟังหมอลำ หลังจากลูกมาขอลาพ่อกับแม่ไปชมสวนหรือดูระออะไรสักอย่าง พ่อนิยมพูดในลักษณะเชิญชวนว่า เออหล้า เว้ามาเม็งตุ้ (พูดลำเนียงอีสาน) ดังนั้นคำเว้าจึงมีทั้งคำเว้าตามปกติและคำเว้าในกิจกรรมบางอย่างมีการละเล่นหรือการแสดงต่างๆ เป็นต้น

ในบรรดากิจกรรมทั้งหลายมีอยู่กิจกรรมหนึ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวอีสานคือการจดบันทึกการแสดงออกและการกระทำของตนเองผ่านตัวอักษร ซึ่งมีทั้งตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรธรรม แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้ตัวอักษรไทยน้อย ซึ่งเมื่อศึกษาค้นคว้าจากหนังสือผูกใบลานเก่าๆ ที่จาร (เขียน/บันทึก/จารึก) ด้วยอักษรไทยน้อย ก็ไม่ปรากฏว่ามีการใช้ ญ (ยอ-ผู้หญิง) เลย เพราะอักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ ทั่วไป เช่น นิทาน

วรรณกรรม เรื่องเล่าทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา เพราะหากเป็นเรื่องทางศาสนาจะเขียนหรือบันทึกด้วยอักษรธรรม สำหรับคำใดที่ออกเสียง ยอ จะใช้ตัวยอ-ยักซ์ เช่น ผู้ยิง ผู้ใหญ่ ป่าหย้า เป็นต้น^๑ ดังนั้น หากจะเขียนว่า พระยา น่าจะเป็นคำที่เขียนถูกต้องมากกว่า แม้ปราชญ์อีสานส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า ผญา^๒ มากกว่าก็ตาม เพราะท่านมีความเชื่อว่า ผญา เป็นคำที่ผันจากคำภาษาสันสกฤตว่า ปรัชญา และจากคำภาษาบาลีว่า ปัญญา โดยเทียบเคียงกับคำว่า ผิเปรต ผันไปเป็น ผิเผต หรือคำว่า ปราสาท ผันไปเป็น ผาสาท^๓ เป็นต้น จึงได้ข้อสรุปว่า พระยา เป็นปรัชญาหรือปัญญาของชาวอีสานที่เสนอผ่านบทพระยา

ในประเด็นที่กล่าวมา หากนำไปพิจารณาตามบริบทที่เป็นภูมิหลังของชาวอีสาน หรือกลับไปสู่ภูมิหลังเดิม (back to basic) และกลับไปสู่ความรู้เดิม (back to school) จะเห็นว่า อีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง หากกล่าวเฉพาะลักษณะการเขียนจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรและตามด้วยสระ โดยไม่คำนึงถึงฐานภาษาบาลีและสันสกฤตอย่างภาษาไทย เช่น ไกลสอน สุวันนะพุม แพงสี ดวงจัน วันเพน เป็นต้น^๔ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา เป็นเหตุให้ต้องเขียนคำว่า พระยา ซึ่งมีเหตุผลที่อธิบายได้มากกว่าการเขียนตามนัยอื่น

๓. บทพระยาอีสานที่ควรรู้

พระยาอีสานเป็นคำว่า ที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจต่อธรรมชาติรอบตัวที่มีต่อการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิต ซึ่งเป็นชีวิตที่เป็นไปตามปกติของชีวิต มีสุขทุกข์ โศกเศร้า ดีใจ เสียใจ หัวเราะ ร้องไห้ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตของคนอีสาน เป็นความซึมลึกแห่งความคิดความเชื่อและความเข้าใจธรรมชาติ จนกลายเป็นปัจจัยภายในที่คอยขับเคลื่อนชีวิตให้เป็นไปตามแบบของคนอีสาน จากสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง แต่กลับมีคำว่า

^๑ คำดี อินทสอน, พระยาอีสาน, เอกสารอัดสำเนา, ม.ป.ป., หน้า ก.

^๒ ประมวล พิมพ์เสน, อธิบายผญา ๑, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^๓ บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, พระยา ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^๔ ปรีชา พิณทอง, ภาษิตโบราณอีสาน (ฉบับสมบูรณ์), (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๐๐), หน้า ๑๐ - ๑๓.

ที่สื่อสารออกมาเป็นจังหวะและคล้องจองกันที่สะท้อนความเป็นคนอีสานออกมาอย่างน่าอ่อนช้อน (ไพเราะลึกซึ้งมาก) ตัวอย่างเช่น ชื่อว่าแนวความสู้ในเฮือนหายาก คั่นบ่ออกจากบ้านบ่มีได้ทอโย (บ.=โบราณ), ของกินนี้ให้ช่อมดูมดูม คั่นหากเป็นโทษแล้ววางถิ่มอย่ากิน กินแกงให้เจ้าช่อมดูก้างคาคอชี่จิ้มยาก ลางเทือก้างหากค่างหว่างข้าวไฟลี้จิ้มช่อยอวน (ย่า=ย่าสอนหลาน), ญิงใดขนตาส้วยแหลมคมปลายยาวยั้ง ญิงนั้นสู้ชี่คร้านเข็ญฝ้ายมกนอน (คำสอน=ท้าวคำสอน) เป็นต้น บทพระหยาที่ควรรู้แบ่งออกเป็นภาษิตโบราณอีสาน คำกลอนโบราณอีสาน ปัญหาโบราณอีสาน และปัญหาเสี้ยวสวัสดิ์ ดังนี้

๓.๑ ภาษิตโบราณอีสาน

๑. อยากกินหลายได้กินทอถ้อย อยากกินน้อยได้กินทอไปมือ
๒. หนูกินม้อนจั่งเห็นคุณแม่ว ลูกแขนแหวจั่งเห็นคุณพ่อแม่
๓. คาคดลิได้บิ่นมาคือนกเง้า คาคดลิปได้บิ่นเจ็ยเจ็ดหนี
๔. คั่นได้ลาบชี่นอย่าลืมหิ้วแฉ่วแพพัก ได้กินพาเงินพาค่าอย่าลืมหิ้วกะเบียงฮ้าง
๕. ใจบ่โสดาด้วยเว้าแม่นกะเป็นผิด ใจบ่โสดาตอมเว้าตีกะเป็นฮ้าง^๕

๓.๒ คำกลอนโบราณอีสาน

๑. คั่นว่าได้ชี่ข้างอย่าลืมหิ้วหมู่หมู่หมา ท้าขโมยมาลักชี่เห่าหอนให้มันย่าน ลางเทือกวางพานเดินนำดวงชี่ได้โล่ คั่นมันได้ต่อนชี่นยังชี่ได้อ้อว่าคุณ
๒. คั่นชี่ไปทางหน้าให้เหลียวหลังเบ็งก่อน คั่นมะลูกทูดเท้าเซาถ่อนอย่าไป
๓. คั่นได้ชี่ข้างให้หาแหงฮองหลัง คั่นบ่ยองแหงลงชี่บ่สมทรงข้าง มันชี่เสียศรีคร่ำเสียทรงข้างใหญ่ มันบ่โกบ่โก้เขาชี่ด้านกล่าวขวัญ
๔. ญิงใดเกศาเกลี้ยงดกดำเลิงแลบ ผิวบ่เศร้างามล้วนอยู่เลิง ชายใดได้อยู่ช่อนเฮียงงฮ่วมเป็นเมีย อยู่ทางตรงความสุขนั้งปองเป็นเจ้า
๕. ตมติดเอาตมล้าง แกมกันให้มันคอง น้ำติดเอาน้ำล้าง แกมช่าตีมผู้ตี^๖

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๑๐.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘-๔๐.

๓.๓ ปัญหาโบราณอีสาน

๑. ไก้อีล่ายไปตายป่าอ้อย คนสามฮ้อยไปป่าดบ่เหม็ด
๒. แต่่น้อยน้อยนุ่งซิ่นสีเขียว ใหญ่ซิ่นมานุ่งซิ่นสีแดง
๓. บักพันตามีลูกเต็มปาก บ่มีตากกินแต่ของควา บ่จักฮ่อนจักหนาวหากินได้น้ำ
๔. ลัตัวบ่มีผ้าซอมนอนนำเป็นคู่ มีลูกน้อยพอฮ้อยนับพัน
๕. ลีตืนตั้งธรณีแอะแอน อ้าปากซิ่นเมื่อฟ้าคาบงา^๗

๓.๔ ปัญหาเสียวสวาสดี

๑. นกอีเอียงกินหมากไฟไฮ แช่วแหวเสียงบ่มีโตฮ้อง แช่วแหวฮ้องโตเดียวเหม็ดหมู่
๒. ลิบซิ่นบ่ท้อปลา ลิบพิน้องลุงป่าน้ำอาบท้อพ่อแม่ ลิบพ้อแม่บ่ท้อผิวเมีย ลิบผิวเมียบ่ท้อแก้วสามประการและครูบาอาจารย์ผู้สอนสั่ง
๓. ผู้เพิ่นสูงเพิ่นต่ำแล้วไป ผู้เพิ่นกำเพิ่นขาวแล้วไป ผู้เพิ่นสั้นเพิ่นยาวแล้วไป ผู้เพิ่นหมั้นเพิ่นคองแล้วไป ผู้เพิ่นนอนเพิ่นตื่นแล้วไปปฏิงฮามฮ้างสามผัวอย่าสมเสบ ชายใดลิกสามเล่าแล้วอย่าได้เกี่ยวสหาย

๔. ในเมืองนั้นฝูงคน เก่าสามขามีบ หรือมีแต่เกาซี้แั้งเต็มบ้านทั่วเมือง นั้นบอ

๕. พิน้องบ่อย่าอย่าซาแว่ แหนงไปเว้าเก้าแกัดตาย มิตรสหายบ่ยากันอย่าไปสู่^๘

จะเห็นได้ว่า บทพระยาอีสาน ท่านกล่าวเอาไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้ศึกษาผ่านคำสำคัญ

๓ คำ ได้แก่ คำว่า ภาษิต ซึ่งหมายถึงถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้วมีความหมายเป็นคติ^๘ ที่คอยเตือนใจสอนใจผู้อ่านผู้ศึกษาอยู่เสมอ นอกจากจารึกผ่านคำภาษิตแล้วยังมีการกล่าวผ่านคำกลอน ที่มีนัยเดียวกับคำภาษิต คือ เป็นบทกลอนพระยาที่คอยเตือนจิตสอนใจเหมือนคำภาษิต และเพื่อเป็นการส่งเสริมปัญญาของชาวอีสานให้แหลมคมมากขึ้น ท่านจึงนำบทพระยาไปสร้างเป็นปัญหาทั้งที่เป็นปัญหาโบราณอีสานและปัญหาเสียวสวาสดี รายละเอียดตามที่กล่าวแล้ว

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๘.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุคส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๓.

๔. วิเคราะห์บทพระหยาอีสานเชิงพุทธปรัชญา

บทพระหยาอีสานมีเป็นจำนวนมาก หากจะนำมาสู่การวิเคราะห์ทั้งหมดคงเป็นสิ่งยากที่จะทำได้ เพื่อประกอบการเรียนรู้ ผู้เขียนจึงหยิบยกมาเพียง ๑ บท โดยพิจารณาว่าเป็นบทที่มีกลิ่นไอแห่งอิทธิพลของบทพระหยาที่อยู่ในจังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งได้นำตัวละครหลักในเรื่องสินไช ๓ ตัว ได้แก่ สีโท หอยสังข์และสินไช ไปปรับเป็นประติมากรรมตั้งบนยอดเสาไฟฟ้าใจกลางเมืองขอนแก่น หน้าประตูเมืองทางเข้าขอนแก่น หน้าทางเข้ามหาวิทยาลัยขอนแก่น และได้นำไปแต่งเป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน ๑๑ แห่ง บทพระหยาที่ควรนำมาสู่การวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นบทพระหยาที่คนอีสานส่วนใหญ่เคยได้ยิน ได้รู้จักและจดจำได้มากกว่าบทอื่นๆ ความว่า

ให้ยาวยาวไว้คือสินไชฟันไธ ปีนี้ป่าปีหน้า จังค้อยฮาน นางเอย^{๑๐}

การวิเคราะห์ขอเริ่มที่คำว่า สินไช ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกในวรรณกรรมอีสานเรื่องสินไช (สังข์ศิลป์ชัย) คำว่า สินไช เป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษาท้องถิ่นอีสานแท้ที่สื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา โดยมาจากคำว่า สิน หมายถึงการตัด การขาดหรือการฉีก ในที่นี้หมายถึงเอาการตัดการสินสิ่งเล็กๆบางๆ ที่เรียกว่าปัญหาหรือความยุ่งยากถอนหายไปจากการดำเนินชีวิตด้วยการกำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบใจ ไม่ปล่อยให้จิตใจไปปรุงแต่งหรือไม่ให้จิตใจหลงไหลไปกับกิเลสตัณหาที่จรเข้ามาย่อมจิตใจ กับคำว่า ไช หมายถึงชัชชนะ (ไชชนะ) ตามเนื้อเรื่องสินไชได้เดินป่าไปตามเอาอาคือนางสมณทากลับถึงนครเบ็ญจาลได้สำเร็จ เรียกว่าได้รับชัชชนะตามที่พระยาภูสราษผู้เป็นพระราชบิดามอบหมาย

การจะศึกษาสินไชให้ถึงแก่นของเรื่องนั้น สามารถศึกษาได้ด้วยการนำคำว่า สินไช โดยนำไปมองผ่านหรือไปพาดผ่านการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิตช่วงหนึ่งตอนหนึ่งของสินไช ได้แก่ ตอนสินไชเดินป่าเพื่อออกไปตามเอาอาสมณทากลับถึงนครเบ็ญจาลได้สำเร็จ เรียกว่าได้รับชัชชนะตามที่

^{๑๐} อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๙.

มอบหมาย เพราะลินไซได้ลิน (ตัด) สิ่งที่เป็นปัญหาหรือความยุ่งยากออกไปจากชีวิตได้ ปัญหาหรือความยุ่งยากคือด้านทั้งเก้า^{๑๑} ได้แก่

๑. ด้านงูชวง : ในเรื่องลินไซ งูชวงเป็นสัญลักษณ์แห่งกาลเวลา หมายความว่าเมื่อลินไซตัดลินใจตามเอาอาสุมณฑาทตามคำมอบหมายของพ่อคือพระยาสุรราช ลินไซก็ก้าวเข้าสู่ความยุ่งยากแล้ว กาลเวลามีอยู่แล้วโดยตัวของมันแต่ลินไซได้เดินเข้าหากาลเวลานั้น และกาลเวลานั้นกับลินไซก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตรงนี้สื่อความได้ว่า ไม่มีภัยมีดจะมหันต์ (ยิ่งใหญ่) เทียบเท่ากับภัยมีดที่คนเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมาเอง และมีปราชญ์ได้กล่าวถึงกาลเวลาว่า ไม่มีสมบัติอันใดจะมีค่าเท่ากับเวลา และไม่มีทรัพย์ใดที่เราควรประหยัดเท่ากับเวลา การเสียเวลานอกจากเป็นการเสียทรัพย์แล้ว ยังเสียโอกาสและเสียหนทางแห่งความเจริญก้าวหน้าอีกด้วย^{๑๒}

๒. ด้านยักษ์ : ในเรื่องลินไซเรียกว่า ด่านวรุษยักษ์หรือยักษ์กันดาร คำว่ากันดารหมายถึงความอึดอัดขัดสนหรือความยุ่งยากลำบาก ลินไซพอตัดลินใจออกนำเอาอาสุมณฑาทความยุ่งยากทางใจก็เกิดขึ้นทันที เหมือนกับการตัดลินใจจะทำอะไรสักอย่างของใครบางคน เริ่มแรกจะเป็นความลำบากทางใจหรือทางความคิดในทันที มองไปข้างหน้าแทบไม่เห็นฝั่งแห่งความสำเร็จ เปรียบได้กับการที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากวัง ทิ้งราชสมบัติ มเหสี บุตรและข้าทาสบริวารเพื่อแสวงหาโมกขธรรม หรืออีกนัยหนึ่งความว่า การอยู่ครองเรือนเป็นวิถีชีวิตที่คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี (คือกิเลส) ส่วนการบรรพชา (การออกบวช) เป็นวิถีชีวิตที่ปลอดโปร่งเปิดกว้าง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยดี เหมือนลั้งขี้ที่ขัดจนขวย่อมไม่สามารถทำได้ อย่างกระนั้นเลยเราต้องปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมน้ำผาด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือนเกิด^{๑๓} โดยไม่ทราบว่าจะสมปรารถนาที่ตั้งไว้หรือไม่ ดังนั้นความยากลำบากจึงเป็นด่านทดสอบของผู้จะประสบความสำเร็จในวันข้างหน้า

๓. ด้านช้าง : เป็นด่านที่กล่าวถึงฝูงช้างว่ามีจำนวนมากมีพระยาฉันทันต์เป็นหัวหน้าที่คอยขัดขวางลินไซ สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาหรือความยุ่งยากอันใหญ่หลวงของผู้จะประสบความสำเร็จ มักจะมีสิ่งหรือภาวะที่ใหญ่หลวงมาทดสอบ คอยกระทบกระแทกอารมณ์ความรู้สึก

^{๑๑} ชอบ ดิสนโคก, *วรรณกรรมพื้นบ้านลินไซ*, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๑๒} หลวงวิจิตรวาทการ, *จิตตานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดศิลป์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒.

^{๑๓} บรรจบ บรรณรุจิ, *พุทธประวัติ : ประสูติ-ตรัสรู้*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๒.

ทางใจ ก่อให้เกิดความลำบากทางใจและเกิดความท้อแท้ที่จะเดินต่อ ลินไซเป็นตัวแทนของผู้ไม่ยอมแพ้และไม่ท้อถอยต่อปัญหา ได้ต่อสู้กับข้างจนได้รับชัยชนะต่อข้าง และได้อาศัยชื่อกอข้างนั้นแหละเป็นพาหนะนำไปสู่แดนยักษ์ เปรียบได้กับคนผู้ไม่ยอมแพ้และไม่ท้อถอยได้อาศัยปัญหาและความยุ่งยากทั้งหลาย นำไปสู่ความสำเร็จได้เช่นเดียวกัน

๔. ด่านยักษ์ ๔ ตน : เป็นด่านที่ลินไซต่อสู้กับยักษ์ ๔ ตน ได้แก่ กันดารยักษ์ จิตตยักษ์ ไชยยักษ์ และวิชัยยักษ์ ล้วนมีฤทธิ์เดชมากแต่ลินไซก็ชนะได้ เป็นธรรมดาที่คนผู้กำลังจะข้ามพ้นความยุ่งยากความลำบาก และพร้อมที่จะทะลุถึงความสำเร็จต่างๆ ได้ อำนาจฝ่ายต่ำ ได้แก่ การตัดรอนชีวิต การลักขโมย การประทุพผิตในกาม และการกล่าวคำเท็จ (กรรมกิเลสคือกรรมเครื่องเศร้าหมอง ข้อเสื่อมเสียของความประทุพผิต)^{๑๔} หากใครไม่ระมัดระวังจิตใจให้ดีก็เป็นเหตุให้ตกเป็นทาสของอำนาจฝ่ายต่ำทั้ง ๔ ดังที่กล่าวแล้วได้เสมอ

๕. ด่านยักษ์นิ : เป็นด่านที่นางยักษ์นิผู้มากด้วยกามราคะ^{๑๕} พอเห็นลินไซก็เกิดความกำหนัดอย่างรุนแรง จึงได้เนรมิตศาลาที่อลังการเพียบพร้อมด้วยข้าวปลาอาหาร แม่นางยักษ์นิก็นี่ก็แปลงร่างเป็นหญิงสาวผู้เลอโฉม คอยหลอกล่อลินไซให้ลุ่มหลง ตรงจุดนี้หากพิจารณาถึงชีวิตคนเรา ล้วนมีอารมณ์ที่เรียกว่ากามารมณ์มากคอยรบกวนจิตใจให้หม่นหมองและสับสนวุ่นวาย กระสับกระส่าย ฟุ้งซ่านขาดสติ กามารมณ์นั้นแหละจะทำให้หมดโอกาสที่จะทำความดี หากไม่ต้องการก็ต้องทำตามอย่างลินไซ ด้วยการตัด (ลิน) กามารมณ์ออกไปจากจิตใจให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและในชีวิต

๖. ด่านนารีผล : เป็นต้นไม้ที่พระอินทร์ปลูกไว้สำหรับสมณะ ดาบส ฤาษี วิชยาธร ผู้พอใจในชีวิตแบบโลกีย์ เทียวชมเซยได้อย่างสนุกสนาน ลินไซไม่ได้ต่อสู้กับนารีผลแต่ต่อสู้กับหมู่วิชยาธรที่หมายถึงอารมณ์อย่างอื่น เช่น กามตัณหา^{๑๖} การยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ได้เสพ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๔.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๑๖} ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้กามคุณคือสิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๑๐.

(อุปาทาน)^{๑๗} ซึ่งจะทำให้หน้ามืดตามัวจนลุ่มหลง หรือช่วยเติมเชื้อกามารมณ์ให้มีกำลังมากขึ้น จนยากที่จะเพิกถอนออกไปจิตใจได้ การชนะวิทยาธรของสินไชจึงเปรียบเหมือนการชนะอำนาจฝ่ายต่ำ ที่จะคอยส่งเสริมสนับสนุนจิตใจให้ติดกับดักแห่งกิเลสตัณหา หากขาดสติก็จะตกเป็นทาสของกามารมณ์อย่างแน่นอน

๗. ด้านยักษย์อัสมุขี : ที่ภูเขาชื่อเวละบาดหรือเวระบาด มีนางยักษย์ผีเสื้อตนหนึ่งนามว่า อัสมุขียักษย์นี้ ต่อมาถูกสินไชฆ่าตาย การที่สินไชฆ่ายักษย์นี้ได้ในที่นี้หมายถึง สินไชได้ตัด (สิน) กามารมณ์ที่เป็นอำนาจฝ่ายต่ำออกไปจากจิตใจ สินไชก็เป็นอิสระจากกามารมณ์ จิตใจของสินไชก็ปลอดโปร่ง ไม่ขุ่นมัว ว้าวุ่น ฟุ้งซ่านอีกต่อไป เปรียบได้กับการที่ใครบางคนมุ่งมั่นทำความดีและทำหน้าที่การงานอะไรสักอย่าง ยิ่งใกล้จุดหมายปลายทางมากเท่าไร ปัญหาและความยุ่งยากวุ่นวายกลับจะทวีความรุนแรงมากขึ้น การจะเอาชนะสิ่งต่างๆ ได้จะต้องมีสติมั่นคง รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบจิตหรือที่เกิดกับจิตอยู่เสมอ คอยลบล้างกามารมณ์ กิเลสตัณหาและอุปาทาน ออกจากใจ แล้วสร้างความรักความเมตตาต่อผู้อื่น สร้างฉันทะคือความพอใจใฝ่ดี และมีจิตใจปล่อยวางทุกสิ่ง แล้วชีวิตจะประสบความสำเร็จ

๘. ด้านเทพกนิรี : ณ ผาฉวางถ้ำแอมมีกนิรีมีร่างเป็นคน ใส่ปีกติดหางบินไปมาในอากาศได้ เป็นหมูธิดาของเทวดา มีรูปร่างแสนสวย สินไชได้เพลิดเพลินสนุกสนานกับนางกนิรีถึง ๗ วัน เปรียบได้กับการที่คนเราหลังจากได้ต่อสู้ตรากตรำกับการงานมาอย่างหนัก ใช้ความเพียรพยายามอย่างมาก เรียกว่าเหน็ดเหนื่อยทั้งกายทั้งใจมามากแล้ว และพร้อมมองเห็นความสำเร็จที่รออยู่ข้างหน้า จิตใจจะรู้สึกผ่อนคลาย^{๑๘} และคลายความวิตกกังวลกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับการต่อสู้ชีวิตที่ผ่านมา

๙. ด้านยักษย์กุมภภัณฑ์ : ด้านนี้เป็นด่านสุดท้ายของการผจญภัยของสินไช หลังจากสินไชนำเอาอาสุมณฑาออกจากปราสาทของยักษย์กุมภภัณฑ์ได้แล้ว แต่พอยักษย์กุมภภัณฑ์รู้ว่า

^{๑๗} ความยึดมั่น ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส ความยึดติดอันเนื่องมาแต่ตัณหา ผูกพันเอาตนเองเป็นที่ตั้ง ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^{๑๘} ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร, **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสถาน (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕๕.

ก็ออกติดตามซึ่งนางกลับคืน ฝ่ายลินไชพร้อมลิโหและหอยสังข์ไม่ยอม จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ในที่สุดยักษ์กุมภภัณฑ์ถูกฆ่าตาย ประเด็นเชิงความคิดคือกรณีทีลินไชตามเอาอาสูมณฑาทลับนครเบ็งจาลได้ เพราะลินไชรู้จักตัดหรือลินปัญหาและความยุ่งยากออกไปจากใจได้ซึ่งเปรียบได้กับการที่คนเราหากต้องการความสำเร็จในชีวิต จะต้องสร้างปัจจัยภายในให้มั่นคงแข็งแรง ด้วยการมีสติคือการรู้เท่าทันอารมณ์ที่รุมกระหนาบคือมีความระลึกได้ นึกได้หรือมีความสำนึกได้ไม่เพลอ^{๑๙} มีความเพียรพยายาม มีการลุกขึ้นแล้วรู้จักแสวงหา รู้จักตัดหรือลินปัญหาและความลำบากยุ่งยากในการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิต สุดท้ายก็จะเป็นผู้ชนะปัญหาและความยากลำบากทั้งหลายได้ด้วยตัวเอง

‘ลินไช’ จึงเป็นเสมือนตัวแทนของคนผู้ที่พร้อมจะก้าวเริ่มต้นทำสิ่งดีงามสำหรับตนเองและส่วนรวม แต่การใช้ชีวิตจะต้องพบเจอปัญหาและความลำบากยุ่งยากมากมาย จึงจำเป็นต้องดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ แต่เมื่อตัดสินใจจะทำอะไรสักอย่างจะต้องทำด้วยความเชื่อมั่น มุ่งมั่นและเพียรพยายามอย่างไม่ย่อท้อและไม่ท้อถอยตามอย่างลินไช นอกจากนี้แล้ว หากกล่าวถึงแก่นของเรื่องลินไชยังเป็นการเสนอคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องการไม่ระวางทวารทั้งห้าได้แก่ ตอนที่ยักษ์กุมภภัณฑ์เกิดความรู้สึกเหงา จึงไปถามท้าวเวสสุวรรณเกี่ยวกับคู่ครองตนเอง พอทราบว่าคู่ครองตนไปเกิดเป็นมนุษย์ชื่อสูมณฑาน้องสาวพระยาสุรราชเจ้านครเบ็งจาล แล้วเกิดความกระสันอย่างรุนแรงแม้ท้าวเวสสุวรรณจะห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง เพราะหากไปตามหานางสูมณฑาทลับนครเบ็งจาล แต่ยักษ์กุมภภัณฑ์กลับตอบว่า ไม่กลัวตาย ความว่า

เมื่อนั้น องค์ตัดชี้	เสาวะนีย์เนื่องกำว
นางนั้นลงเกิดกำ	นะครล้านโลกคน
เป็นน้องท้าว	ชั้นชื่อเบ็งจาล
เฮียกว่าสูมณฑานาง	อุปเสมอเหมือนแต่้ม
บุญสูงเชื่อ	เขียงขวางชัตติยะราช
โลมยิงย้อย	ลือเท่าหมื่นเมือง

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๒๖.

เมื่อนั้น กุมพันธ์ด้าน
ล้าลุ่มฟ้า

คำเบิ่งบนอบ
บมีฐานญอนไฟ พระเอย^{๒๐}

บทโคลงวิชมุขมาลีที่ยกมาข้างบนนี้เป็นคำกล่าวของท้าวเวสสุวรรณ ที่บอกเล่าเกี่ยวกับคู่ครองในอดีตของยักษ์กุมภภัณฑ์ แต่พอยักษ์กุมภภัณฑ์ได้ยินคำว่า สุมณฑาเท่านั้น ความเสียวกระสันในกามก็เกิดขึ้นทันที มีอาการกระวนกระวายภายในจิต คิดฟุ้งซ่านไปต่างๆ นานา จนยากที่จะหักห้ามใจ ซึ่งพิจารณาได้จากคำพูดที่บอกว่า ได้แผ่นฟ้านี้ไม่มีกลัวใครแล้ว (ล้าลุ่มฟ้า บมีฐานญอนไฟ) จากเรื่องเล่าสามารถนำไปอธิบายในทัศนะทางพุทธปรัชญาได้ว่า ผู้มีสติ สำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ หรืออายตนะภายใน ๖ คือ ตา เห็นรูป หู ได้ยินเสียง จมูกดม กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสกับสิ่งทั้งหลาย ใจนึกคิดเรื่องต่างๆ ระมัดระวังไม่ให้เกิดความรู้สึกยินดี เพลิดเพลินหลงระเริงเมื่อประสบอิฏฐารมณ์ หรือระมัดระวังไม่ให้เกิดความอึดอัดขัดเคืองเมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ ดังข้อความโดยสรุปในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ภิกษุ นั้นเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัสด้วยกาย นึกคิดรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้วไม่ถือเอานิमित (ถือรวม) ไม่ถือเอาอนุพยัญชนะ (ถือแยก) ปิดกั้น รักษาอินทรีย์คือ ตา หู จมูก เป็นต้น สำรวมระวังอินทรีย์คือ ตา หู จมูก เป็นต้น ดังนี้^{๒๑} เนื้อความสำคัญที่กล่าวมาเป็นการกล่าวถึงยักษ์กุมภภัณฑ์ที่ไม่มีสติคอยกำกับการใช้ชีวิต เป็นเหตุให้ยักษ์กุมภภัณฑ์หลงกระทำตามความคิดของตน แม้ว่ายักษ์กุมภภัณฑ์จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนเองทำ แต่สุดท้ายแห่งชีวิตของยักษ์กุมภภัณฑ์คือ ความตาย

คราวนี้ขอพูดถึงประเด็นตรงข้ามกับที่กล่าวมา ได้แก่ ลินไชผู้เป็นตัวละครเอกในเรื่อง ลินไช ช่วยสะท้อนแก่นของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับโลกธรรม โดยศึกษาจากชีวิตของลินไชผู้เป็นพระโอรสของพระยากุสราขเจ้านครเบ็ญจาล แต่ถูกใส่ร้ายจนถูกเนรเทศออกไปอยู่ป่ากับนางสุนผู้เป็นมารดาตั้งแต่ยังเล็ก ทั้งแม่และลูกน้อยได้อาศัยป่าเป็นที่พักพิง โดยไม่มีความรู้สึกโกรธผู้เป็น

^{๒๐} มั่น จงเรียน, **สังข์สีลปชัย**, (เรียบเรียงจากสำนวนของท้าวปางคำ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ม.ป.ป.), หน้า ๖.

^{๒๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓-๓๔.

พระราชบิดา แต่คิดว่าเป็นกรรมของตน กาลต่อมาพระยาสุรราชได้มอบหมายให้ท้าวทั้งหก (พี่ชายต่างมารดา) ออกติดตามเอาสุมนทากลับคืนนครเบ็ญจาล อันที่จริงท้าวทั้งหกจะต้องทำตามพระบัญชาแต่กลับไปบอกลินไชว่า พ่อคือพระยาสุรราชมอบหมายให้ลินไชไปตามเอาสุมนทา ลินไชพอได้ยินว่าพระราชบิดามอบหมายก็ไม่คิดอะไร รีบทำตามที่ทำท้าวทั้งหกบอกกล่าวในทันที ดังคำกล่าวของลินไชที่มีต่อท้าวทั้งหกว่า

ขอแอ้วเจ้า	ปุนหม่มมีพิล
ให้เขาเมื่อบังคม	พ่อพระยาพายพุ้น
เมื่อนั้นลิลปชัยต้าน	คำติดอมพี
เฮาบชินล่าเชื้อ	เชิงเว้าแอ้ววอน แท้แล้ว ^{๒๒}

ความที่กล่าวมาข้างบนแสดงถึงพฤติกรรม การกระทำ หรือการปฏิบัติของลินไชได้เป็นอย่างดีและมีความหมายตรงกับหลักอินทริยสังวรศีล คือการจัดระเบียบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของตัวเอง ให้มีความสงบ สะอาด สบาย ระวังความไม่ดีไม่งามไม่ให้เกิดขึ้น ขณะเมื่อรับรู้โลกภายนอก ให้มีสติกำหนดรู้ตลอดเวลาว่าควรจัดตัวเองอย่างไรให้เหมาะสม ดิงาม สมฐานะ เบา สบายไม่ขัดเคืองหรือหลงระเรีง จัดตัวเองให้ดูดีทั้งภายในและภายนอก ให้รู้ว่ากาลไหนควรบังคับตัวเองไม่ให้ไหลไปตามกระแสโลก กาลไหนควรให้รางวัลตัวเองให้ไหลไปตามกระแสโลก^{๒๓}

การปฏิบัติตัวของลินไชต่อท้าวทั้งหกสามารถสื่อความไปถึงหลักไตรสิกขา เพราะการกระทำของลินไชเป็นการละเว้นการทำชั่วตั้งแต่แรกที่เจอท้าวทั้งหก คือการไม่โกรธไม่เกลียดหรือไม่แสดงอาการเชิงปฏิเสธออกมาให้ปรากฏ เพราะในกระบวนการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกอบรมตนในระบบพุทธธรรม ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นเริ่มต้นแรกที่สุดมุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน จึงละเว้นไปที่การละเว้นความชั่วต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น ในระบบการฝึกอบรมตนตามหลักไตรสิกขา ศีลยังมีข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายโดยตัวมันเอง แต่เป็นวิธีการเพื่อกำหนดหน้าต่อไปสู่ความเจริญขั้นถัดไปคือ สมาธิ ดังนั้นสมาธิจึงเป็นจุดหมายจำเพาะของศีล โดยนัยนี้คุณค่าในด้านจิตใจศีลจึงมี

^{๒๒} มั่น จงเรียน, **สังขลิลปชัย**, หน้า ๙๔.

^{๒๓} คำอธิบายหลักอินทริยสังวรศีล ดูรายละเอียดใน พระศรีคัมภีร์ญาณ, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

ความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศีลก็คือเจตนาที่จะงดเว้น หรือการไม่มีความดำริในการที่จะทำความชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง^{๒๔} ความบริสุทธิ์ปลอดโปร่งย่อมเป็นฐานทำให้จิตใจจดจ่อในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยง่าย แม้จะเป็นเพียงระดับโลกียะ แต่สะสมนานไปย่อมกลายเป็นผลึกแห่งความดีที่มึมหึมา และมีพลังมหาศาลผลักดันไปสู่ระดับโลกุตระได้ โดยมีหลักฐานยืนยันได้ว่า สมာธินันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมာธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิต (สมาธิ) อันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบ จากอาสวะทั้งหลายคือ กามาสวะ ภวาสวะ และ อวิชชาสวะ^{๒๕}

ขอกลับไปหาคำสำคัญที่นำมากล่าวไว้แล้วแต่แรกเริ่ม นั่นคือคำว่า ลินไซ โดยเฉพาะคำว่าลินที่ผู้เขียนหมายถึงกริยาที่แสดงถึงการตัดการเฉือนสิ่งเล็กๆและบางๆ เช่นใบไม้ ใบตอง กอหญ้า เป็นต้น หากนำความหมายดังกล่าวไปอธิบายการปฏิบัติตัวของลินไซใน ๓ ตอน ได้แก่ (๑) ตอนที่ถูกให้ออกไปอยู่ป่ากับนางลุนผู้เป็นแม่ ลินไซก็ไม่เคยตั้งคำถามว่าเหตุใดจึงให้ออกไปอยู่ป่าใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก (๒) ตอนที่ท้าวทั้งหกบอกว่าพ่อคือพระยาสุรราชให้เดินทางไปเมืองยักษเพื่อตามเอาอาสูมณฑากลับนครเบ็งจาล ลินไซก็ไม่มีคำถามหรือตั้งข้อสงสัยใดๆ แม้แต่น้อย และ (๓) ตอนที่ตัดลินใจออกเดินป่าเขาลำเนาไพร ได้ประสบปัญหาอุปสรรคต่างๆ มากมายล้วนแต่หนักๆ มีด่านงูชวง ด่านช้าง หรือแม้แต่ด่านยักษเป็นต้น ลินไซได้ลิน (ตัด) ปัญหาอุปสรรคหรือความทุกข์ยากลำบากทั้งหลายออกไปจากอารมณ์และจิตใจได้ จนสามารถนำอาสูมณฑากลับนครเบ็งจาลได้สำเร็จ

หากนำการปฏิบัติของลินไซไปอธิบายตามนัยแห่งญาณวิทยา (Epistemology) ได้แก่ เรื่องอายตนะ (บ่อเกิดของความรู้) ที่แปลว่า ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนแห่งความรู้หรือแดนรับรู้ หมายถึงอายตนะภายใน ๖ ประกอบด้วย (๑) จักขุ จักขุหรือตา (๒) โสตะ หู (๓) ฆานะ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖๒.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒-๑๔๓/๘๙.

จุมก (๔) ชิวหา ลิ่น (๕) กาย กาย (๖) มโน ใจ^{๒๖} แต่ละอย่างมีความเป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ของตน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๖ เช่น จักขุหรือตาเป็นใหญ่ในการเห็น เรียกว่า จักขุอินทรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ คำว่า ‘อายตนะ’ ยังหมายเอาอายตนะภายนอกอีก ๖ คือ (๑) รูปะ รูป (๒) สัททะ เสียง (๓) คันธะ กลิ่น (๔) รสชะ รส (๕) โผฏฐัพพะ สัมผัสทางกาย (๖) ธรรมารมณฺ์ สิ่งทีไฉนึกคิด อายตนะภายใน ๖ ทีไฉลว่าทีไฉเชื่อมต้อให้เกศความรู้ แคนต้อความรู้หรือแคนรับรู้ หมายถึงเชื่อมต้อกับโลกอันเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหรืออารมณฺ์ภายนอก ๖ เมื่อเชื่อมต้อกัน แล้วยัเกศความรู้จำพะาะด้านของอายตนะแต่ละอย่างมีตาเป็นแคนรับรู้รูป เกศความรู้คือจักขุวิญญาน หมายถึง ‘เห็น’^{๒๗} เป็นต้น

จากคำอธิบายอายตนะภายในและอายตนะภายนอกข้างต้น ช่วยยืนยันการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของลินไซได้ว่า การรับรู้โลกภายนอก พฤติกรรมต่างๆ และการกระทำของคนมีท้าวทั้งหก และภาพชีวิตทีไฉหลากหลายมีด้านเทพกนิริ์ ด่านนาริผล เป็นต้น เป็นสิ่งทีไฉปรากฏขึ้นจริงในชีวิตของลินไซ ซึ่งชีวิตของคนทีไฉหลายก็ล้วนตออยู่ในลักษณะเดียวกัน ถามว่า พระพุทศศาสนามีคำอธิบายปรากฏการณฺ์ชีวิต (โลก) อยางไร ตอบว่า พระพุทศศาสนาตอบว่า กระบวน การเสพเสวยโลกเริ่มจาก (๑) อายตนะภายใน (๒) อายตนะภายนอก (๓) วิญญาน รวมเป็น ผัลสะแล้วเกศ (๔) เวทนา แล้วตอมาถึง (๕) สัญญา ตอจากนั้น ผลจากการเสพเสวยโลกจะนำไปสู่ความดีหรือความชั่วขึ้นอยู่กับการปรุงแต่ง (สังขาร) อยางมีสติสัมปชัญญะกำกับหรือไม่มีสติสัมปชัญญะกำกับ^{๒๘} หากชีวิตมีสติสัมปชัญญะกำกับจะเหมือนชีวิตของลินไซ สุดท้ายของชีวิตของลินไซคือการได้กลับไปปกครองบ้านเมือง และหากชีวิตไม่มีสติสัมปชัญญะกำกับก็จะเหมือนชีวิตของยักษ์กุมภันท์คือ ความตาย

^{๒๖} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๕-๓๑๖.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๓๕.

^{๒๘} คำอธิบายของ พระศรีคัมภีรญาณ, **พุทธปรัชญา**, หน้า ๑๒๒.

๕. บทสรุป

ดังนั้น คำว่าของคนอีสานที่บอกเล่าถึงความคิด ความเชื่อและความเข้าใจในชีวิตผ่านบทพระยาอีสานที่ว่า ให้ยาวยาวไว้คือ **สินไช** ฟันไ้ ปีนี้บ้ำปีหน้าจั่งค้อยฮาน นางเอย โดยนำไปอธิบายผ่านด้านทั้งเก้าที่สินไชได้ประสบพบเห็นในระหว่างออกเดินป่าตามเอาอาสุมณฑากลับสู่นครเบ็งจาล เมื่อนำคำว่าสินไชไปวิเคราะห์ผ่านทัศนะทางพุทธปรัชญาแล้ว ช่วยให้เข้าใจว่า **‘สินไช’** เป็นคำเก่าหรือคำเรียกขานของคนอีสานที่ใช้เรียกบุรุษผู้เป็นนักสู้ยอดกตัญญู และเป็นผู้ดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ แม้ในระหว่างการเดินทางป่าจะพบกับปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากซึ่งท่านเปรียบดังด่านงูชวง (ด่านแรกในเก้าด่าน) เพราะเป็นธรรมดาที่ชีวิตของคนพอตัดลึนใจทำอะไรสักอย่าง ความยากลำบากมักจะเกิดพร้อมกับการตัดลึนใจนั้นในทันที ในระหว่างชีวิตดำเนินไปอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายต่ำท่านเปรียบดังด่านเทพกีนรีหรือด่านนารีผล (กามารมณ์) จะมารบกวนอยู่เสมอ แต่เพราะสินไชมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับกับการดำเนินชีวิต สินไชจึงประสบความสำเร็จในการตามเอาอาสุมณฑากลับคืนสู่นครเบ็งจาลได้สำเร็จหรือหากจะสรุปแก่นของเรื่องในฐานะที่สินไชเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยมองผ่านชีวิตของยักษ์ผู้ขาดสติสัมปชัญญะ เพราะผลोजิตปรุงแต่งไปตามอารมณ์แห่งกามได้ความว่า

สิ่งที่เกิดกับชีวิตเรา ก็เรานั้นแหละเป็นผู้ก่อ
คนอื่นก่อได้แต่ไม่เท่ากับเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมาด้วยตัวของเราเอง

เอกสารอ้างอิง

- คำดี อินทสอน. **พระยาอีสาน**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, เอกสารประกอบการเรียนภาษาอีสาน, (อัดสำเนา).
- ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสถาน (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗.
- ชอบ ดีสวนโคก. **วรรณกรรมพื้นบ้านสินไช**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **พุทธประวัติ : ประสูติ-ตรัสรู้**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. **พระยา : ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน**. ขอนแก่น : ขอนแก่น การพิมพ์, ๒๕๓๙.
- _____. **พระยา : ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนลาวล้านช้าง**. ขอนแก่น : บริษัท คลังนานาธรรม จำกัด, ๒๕๕๔.
- ประมวล พิมพ์เสน. **อธิบายผล ๑**. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- ปรีชา พิณทอง. **ภาษิตโบราณอีสาน (ฉบับสมบูรณ์)**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๐๐.
- _____. **ไขภาษิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- มัน จงเรียน. **สังข์ลิลปชัย**. (เรียบเรียงจากสำนวนของท้าวปางคำ). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, มปป..
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- สุนทร เสนาชุย. **วรรณกรรมอีสาน สังสินไช**. (ฉบับสองภาษา:อักษรไทย-อักษรธรรม). ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๕.
- หลวงวิจิตรวาทการ. **จิตตานุภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดลับ, ๒๕๕๔.
- อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๓๙.

ต้อนรับโครงการธรรมจาริก